

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ З ВИКОРИСТАННЯМ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ

Постановка проблеми. За сучасних умов державна підтримка аграріїв є запорукою успішного їх функціонування. Важливою складовою державною підтримки є механізм здешевлення відсоткових ставок за банківські кредити. Кредит за ринкових умов є пріоритетним джерелом фінансових ресурсів для аграріїв, а фінансово – кредитні відносини з комерційними банками суттєво впливають на підвищення ефективності їх виробництва. Відсутність власних фінансових ресурсів у переважній більшості аграріїв унеможливує здійснення розширене відтворення, впровадження прогресивних технологій, виробництва конкурентоспроможної продукції та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Практика господарювання аграріїв свідчить, що нині діюча система державної підтримки не повною мірою сприяє розвитку виробництва, незважаючи на те, що на державному рівні прийняті і фінансуються окремі програми щодо їх розвитку за різними напрямками зокрема і кредитування. Результати дослідження свідчать, що фінансово-кредитні відносини аграріїв з позичальниками перебувають в стадії становлення, не мають системного характеру, у них недостатньо враховуються особливості виробництва, яке об'єднує природні, виробничі, економічні, соціальні та екологічні чинники.

Державна підтримка аграріїв з використанням фінансово-кредитного механізму є актуальною проблемою сьогодення вирішення якої можливе за умови вдосконалення управління у сфері фінансово-кредитних відносин та законодавчої бази, пошуку нових форм і методів кредитування на регіональному та місцевому рівнях. У контексті вищевикладеного актуальним є проблема формування системи державної підтримки аграріїв з використанням фінансово-кредитного механізму як ефективної форми розвитку сільського господарства. [7]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню багатоаспектних теоретичних і практичних питань державної підтримки аграріїв з використанням фінансово – кредитного механізму присвячені праці багатьох вітчизняних учених, серед яких В.Андрійчук, М.Дем'яненко, П.Бечко, Т.Герасімова, А.Мороз, О.Непочатенко, Ю.Лупенко, М.Савлук, П.Саблук, І.Гришова, О.Митяй, І.Крюкова, О.Балан та багато інших. [1-8]

Водночас, до цього часу не повною мірою враховуються взаємозв'язки методів державної підтримки з кредитування аграріїв, в цілому та застосування тих чи інших методів, зокрема, оскільки має безсистемний характер, що негативно позначається на ефективності використання бюджетних коштів у сільському господарстві. Незважаючи на фундаментальне розроблення окремих ключових питань державної підтримки аграріїв, переважна більшість її прикладних аспектів залишається поза увагою дослідників, особливо, в царині використання фінансово-кредитного механізму, що визначило необхідність даного дослідження.

Мета дослідження - наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо формування системи державної підтримки аграріїв з використанням фінансово-кредитного механізму.

Методи дослідження. При вирішенні поставлених завдань застосовувалися абстрактно-логічний, економіко-статистичний, монографічний методи дослідження, а також метод експертних оцінок.

Результати досліджень. Досвід трансформації української економіки, її лібералізації свідчить, що вітчизняна аграрна галузь зазнала найбільших втрат серед галузей національної економіки. У процесі реформування не враховувалися особливості

аграрного виробництва, руйнувалася його виробнича інфраструктура, пов'язана з підтримкою і державним фінансуванням комплексу заходів щодо відтворення родючості ґрунтів та поліпшення екологічного стану земель, з вирішенням соціальних та екологічних завдань сільських територій.

Державна підтримка аграріїв полягає в застосуванні методів впливу держави на економічний механізм з метою: підвищення ефективності виробництва; забезпечення розширеного відтворення; розвитку соціальної та екологічної сфер сільських територій; забезпечення захисту їх економічних інтересів та фінансової стійкості.

Відтворення в аграрному секторі економіки за ринкових умов господарювання здійснюється переважно за рахунок власних коштів. Така практика не обґрунтована ні теоретично, ні практично, оскільки досвід їх господарювання свідчить, що без державної підтримки складно забезпечити безперебійність виробничого процесу та нарощувати обсяги виробництва конкурентоспроможної продукції за умов експансії імпортного продовольства в Україну.

Фінансова криза в Україні зумовила необхідність посилення державної підтримки сільського господарства. Механізм державної підтримки ґрунтується на цільових програмах підтримки аграріїв з боку держави. За сучасних умов намітився новий етап економічних реформ в Україні, оскільки вони проходять в умовах, що помітно різняться від першого, «шокового» етапу, а також від етапу відносної стабілізації економіки. Економіка України перебуває під впливом світової фінансової кризи, що негативно впливає на ефективність аграрного виробництва внаслідок чого виникає потреба в державній підтримці аграріїв. Формування системи державної підтримки аграріїв ґрунтується на досягненні економічного розвитку та модернізації вітчизняного виробництва, раціонального використання природних і трудових ресурсів; поліпшення соціальних умов сільського населення; підвищення ефективності та конкурентоспроможності продукції; підтримці їх економічної стабільності, забезпечення фінансової стійкості кредитних інституцій; створення реальних умов для відтворювальних процесів та зростання доходів.

Суттєві корективи в наданні державної підтримки аграріїв відбулися внаслідок світової фінансової кризи (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка видатків державного бюджету України на підтримку сільського господарства, млн грн.

Показники	2008 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу	125,0	58,1	30,0	26,1	80,0	66,1	75,2	35,1
Заходи з боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин	0	0	5,0	4,3	1,0	0,8	9,0	4,2
Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва	0	0	50,0	43,5	0	0	100,0	46,7

Селекція в тваринництві	90,0	41,9	30,0	26,1	40,0	33,1	30,0	14,0
Всього	215,0		115,0	100,0	121,0	100,0	214,2	100,0

В 2012 р. відмічається відновлення програм розвитку аграрної галузі за рахунок бюджетних коштів. Загальна сума бюджетних асигнувань на розвиток галузі в 2012 р. порівняно з 2008 р. склала 99,6 %. Водночас, порівняно з 2011 р. на заходи з боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин в асигнування зросли на 8,0 млн грн, бюджетну дотацію тваринницької галузі та на підтримку виробництва продукції рослинництва на 100,0 млн грн.

Складовою державної підтримки аграріїв є здешевлення відсоткових ставок за кредити. Формування системи кредитування аграрної сфери економіки проходило в умовах деструктивних явищ, які призвели до розпаду сформованих систем ведення виробництва, та фінансово – кредитних відносин. Держава практично втратила регулюючу роль у розвитку галузі, його центральної ланки - сільськогосподарського виробництва. У 2000 р., паралельно з проведенням аграрної реформи запроваджено механізм державної підтримки через здешевлення кредитів відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 .02. 2000 р. №398 [1] в основі якої закладено здешевлення відсоткових ставок за банківські кредити.

Пільгове кредитування аграріїв перебуває під впливом макроекономічних факторів найбільш суттєвими з яких є : стійкість національної валюти; ступінь інтеграції національної економіки в світову; загальне економічне зростання; державне регулювання ринку продовольства; залежність від експортного потенціалу; забезпечення цінового паритету між сільськогосподарською та промисловою продукцією.

Особлива роль в системі державної підтримки аграріїв належить фінансово-кредитному механізму, спрямованому на ефективне формування, розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів, необхідних для стійкого розвитку аграрної галузі економіки. Основними напрямками розвитку державної фінансово – кредитної підтримки аграріїв є:

- організація взаємодії кредитних інституцій державного, регіонального і місцевого рівнів управління економікою на принципах системного підходу до вирішення завдань розвитку сільського господарства кожного окремо взятого суб'єкта господарювання;
- моніторинг фінансово-кредитних взаємовідносин в аграрній сфері економіки і забезпечення фінансової безпеки кредитних інституцій захисту їх економічних інтересів та власності аграріїв;
- методичне і аналітичне забезпечення фінансово-кредитних взаємовідносин;
- проведення за умов державної підтримки закупівель сільськогосподарської продукції;
- фінансова підтримка інноваційних проектів в сільському господарстві.

Державна підтримка із застосування пільгового механізму кредитування суттєво впливає на результати господарювання вітчизняних аграріїв.

Позитивний вплив державної підтримки на сільськогосподарське виробництво відмічається і на Черкащині. В регіоні склалися позитивні умови для ведення сільського господарства, зокрема і за умови державної підтримки, в царині надання пільгових кредитів з частковим відшкодування відсотків за їх використання (табл. 2). Наведені в таблиці дані свідчать про взаємозв'язок пільгового механізму кредитування через здешевлення відсоткових ставок за кредит і забезпеченістю аграріїв виробничими запасами як найбільш активної частини оборотних активів та отриманням прибутку.

Таблиця 2

Динаміка взаємозв'язку пільгового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств Черкаської області з результати господарської діяльності *

Роки	Припадає на один га сільськогосподарських угідь					
	пільгових кредитів		виробничих запасів		прибутку (збитку)	
	грн	темп росту до 2002 р., %	грн	темп росту до 2002 р., %	грн	темп росту до 2002 р., %
2 005	430,02	2,93 р.	694,72	100,1	332,77	3,16р.
2006	180,35	1,23 р.	686,22	98,8	423,19	4,01р.
2007	473,88	3,23 р.	714,22	102,8	563,13	5,34 р.
2008	539,66	3,68 р.	776,21	111,8	686,14	6,51 р.
2009	342,55	2,33р.	764,9	110,1	896,15	8,50р

* в 2010 і 2011 роках в зв'язку з фінансовою кризою розмір пільгового кредитування не суттєвий

Так, зі зростанням обсягів пільгових кредитів в 2010 р. в 2,33 рази в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь виробничі запаси зросли на 10,1 %, а отриманий прибуток у 8,5 рази. Механізм здешевлення банківських кредитів позитивно впливає на виробничий процес аграріїв господарювання аграрної галузі Черкаської області.

Застосування механізму здешевлення короткострокових кредитів в Черкаській області виявило ряд недоліків. Внаслідок того, що здешевлення кредитів здійснювалося на підставі меморандуму між аграріями та семи провідними банками області за участю Головного управління агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації був підписаний меморандум про взаєморозуміння і співробітництво, сутність якого полягала в поглибленні взаємовідносин між банками та сільськогосподарськими підприємствами, які будувалися на партнерських засадах. Основним із принципів кредитування відповідно до меморандуму було встановлення чітко фіксованого відсотку за користування кредитами банку, який не перевищує 17 % річних. За такої ставки спрацьовував механізм здешевлення кредитів, що є предметом здійснення банківського контролю за цільовим та ефективним його використанням. Відсутність такого контролю, як свідчить досвід, негативно впливала на відповідальність позичальників за ефективне і цільове використання кредиту, знижувала їх кредитоспроможність. Порушення мали місце стосовно зміни умов отримання аграріями пільгових кредитів. Так, при проведенні весняно-польових робіт у 2005 р. банки при кредитуванні аграріїв необґрунтовано в односторонньому порядку, збільшили розмір ставки за пільговими кредитами в діапазоні від 21 до 25 %. Така ж політика проводилась банками в 2006, 2007 та наступних роках. При цьому банки додатково уклали угоду на сплату 4 – 8 % за пільгові кредити, що суперечило умовам меморандуму. Це призводило до зниження попиту на пільгові кредити.

Досвід застосування механізму пільгового кредитування довів окремі прорахунки, що і було передумовою його подальшого вдосконалення. Відповідно до Постанови КМУ від 27.2001 р. за №59 “Про часткову компенсацію ставки за кредитами комерційних банків, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам агропромислового комплексу ” запропонований диференційований підхід до розміру часткової компенсації для сільськогосподарських товаровиробників – 70 %, а для інших аграріїв господарювання аграрного виробництва – до 50 % облікової ставки НБУ, встановленої на день укладання кредитної угоди [2].

Досвід застосування механізму пільгового кредитування аграріїв Черкаської області через здешевлення відсоткових ставок свідчить про ручний механізм їх розподілу,

який не залежить від нарощування позичальниками обсягів виробництва та реалізації продукції. Пільгові кредити слід видавати в залежності від зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, застосовуючи механізм адресної кредитної підтримки. Це унеможливить залучення банківських кредитів в неперспективні проекти та на покриття збитків. Слід зазначити, що кредити в основному отримували економічно сильні підприємства.

Внаслідок прийнятої Кабінетом Міністрів України постанови № 126 від 27 лютого 2008 р. передбачено встановлення компенсації аграріям за пільговими кредитами на конкурсній основі, зокрема за гривневими кредитами за ставкою, що не перевищує 18 % терміном до 12 місяців [3]. Це ще в більшій мірі ускладнило доступ аграріїв до пільгових кредитів.

В основі нормативних документів, які регламентували механізм пільгового кредитування аграріїв, відсутні економічні важелі розподілу кредитів за регіонами, хоча внаслідок запровадження механізму державної підтримки більше половини загальних запозичень займають пільгові кредити.

Відповідно до розпорядження КМУ від 11.02. 2011 р. № 365 передбачено виділити Міністерству аграрної політики та продовольства за рахунок Стабілізаційного фонду 1629,5 тис. гривень для здешевлення кредитів та підтримки окремих проектів в агропромисловому комплексі [4]. Видача кредитів в разовому порядку не вирішує питання кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств, не сприяє їх виходу з фінансової скрути.

В даний час чинні економічні важелі державної підтримки аграріїв повинні забезпечувати: отримання ними прибутку, захист їх економічних інтересів і власності, подальший розвиток на умовах розширеного відтворення; здійснення моніторингу фінансово-кредитних відносин їх методичне та аналітичне забезпечення; проведення закупок продукції за державної підтримки.

Одним з елементів моніторингу грошово-кредитних відносин аграрної сфери економіки регіону є методичне забезпечення аналітичної роботи, яке полягає в :

- складанні попереднього реєстру об'єктів дослідження;
- зборі інформації для оцінки кризових ситуацій сільських територій ;
- оцінці рівня загроз та ризиків у сфері кредитування;
- оцінці кризових ситуацій сільського господарства регіону .

Для сільських територій, що характеризуються високим рівнем кризової ситуації проводиться збір додаткових показників. Уточнюється динаміка основних показників в ретроспективному періоді; здійснюється поглиблений аналіз причин і наслідків кризових ситуацій в царині кредитування і в галузях сільського господарства; розробляються та групуються за блоками заходи державної підтримки, розробляються програмно-цільові заходи, спрямовані на підвищення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників і ступінь повернення кредиту.

Службу моніторингу кредитно-грошових відносин в аграрній сфері економіки слід створювати при Черкаській облдержадміністрації, що дасть змогу проводити незалежну оцінку розподілу і використання бюджетних кредитних ресурсів. Доцільно визначити механізм взаємодії служби моніторингу фінансово-кредитних відносин в аграрній сфері економіки зі службою безпеки кредитних установ у функції якої входить перевірка потенційного позичальника з точки зору благонадійності, ділової репутації керівників, засновників, поручителів і заставодавців, легальності бізнесу, безпеки встановлення кредитних взаємовідносин з клієнтом. Крім того, необхідно вдосконалювати методи надання кредитів дрібнотоварним суб'єктам господарювання, оскільки саме ці форми господарювання не мають доступу до кредитних ресурсів, характеризуються низьким рівнем фінансової стійкості, слабо захищені від впливу великотоварних підприємств на ринку сільськогосподарської продукції. Не менш важливим є створення інформаційно-аналітичної бази моніторингу кредитно-грошових відносин в аграрній сфері економіки.

Сформовані форми консультування аграріїв в недостатній мірі оснащені сучасними засобами і устаткуванням для проведення моніторингу. Інформаційно-консультаційні служби повинні стати потужним інструментом регулювання економічних відносин в аграрній галузі, сприяти розвитку системи пільгового механізму кредитування аграрної сфери економіки в регіонах України зокрема і державної підтримки в цілому.

Висновки. Узагальнення теорії і практики економічного розвитку дало змогу зробити висновок про те, що аграрній сфері економіки необхідна державна підтримка, оскільки сільське господарство є не тільки сферою виробництва продукції, але і сферою життєзабезпечення суспільства.

Досвід застосування державної підтримки аграріїв при застосуванні механізму пільгового кредитування через здешевлення відсоткових ставок свідчить про ручний механізм їх розподілу, який не залежить від нарощування позичальниками обсягів виробництва та реалізації продукції. Пільгові кредити слід видавати в залежності від зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, застосовуючи механізм адресної кредитної підтримки. Це унеможливить залучення банківських кредитів в неперспективні проекти та на покриття збитків.

Анотація

В статті розглядається стан та перспективи державної підтримки аграріїв господарювання аграрної галузі.

Ключові слова: механізм державної підтримки, кредит, пільгове кредитування, відсотки, банківський кредит, здешевлення кредиту

Аннотация

В статье рассмотрены состояние и перспективы государственной поддержки фермеров сельскохозяйственного сектора управления.

Ключевые слова: механизм государственной поддержки, кредит, льготные кредиты, процентные ставки, банковский кредит.

Summary

In the article are described the state and prospects of state support of farmers in agricultural sector.

Key words: mechanism of state support, credit, loans, interest rates, bank credit.

Список використаної літератури:

1. Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт: за станом 25 лютого 2000 р. № 398 / постанова Кабінету Міністрів України – Офіційний вісник України. – 2000. – №9. – С. 3–4.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.bank.gov.ua/Inf_mat/Of_Pov/2008/11.10.2008_319.htm.

2. Про часткову компенсацію ставки за кредитами комерційних банків, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам агропромислового комплексу: за станом на 27 січ. 2001 р. №59 / постанова Кабінету Міністрів України. – Офіційний вісник України. – 2001. – №5. – С. 41 – 42.

3. Про затвердження порядку використання у 2008 р. коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів: за станом на 27 лютого 2008 р. №126 / постанова Кабінету Міністрів України. – Офіційний вісник України. – 2008. – ст.483.

4. Про виділення коштів Стабілізаційного фонду для здешевлення кредитів та підтримки окремих проектів в агропромисловому комплексі: за станом на 11 лютого 2011 р. №365-р / розпорядження Кабінету Міністрів України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR100365.html.

5. Гришова І.Ю. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>

6. Митяй О.В. Концепція організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства [Електронний ресурс] / О.В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3. – С. 39-46. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>

7. Гришова І.Ю. Державна підтримка як невід’ємний механізм економічного зростання. Інституційні чинники розвитку підприємницьких структур. Колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. – Умань: СПД Сочінський, 2013. – С.36-44.

8. Анисимова Ю.А., Кулагина Е.А. УПРАВЛЕНИЕ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ ОАО «КУБЫЙШЕВАЗОТ» / Ю.А. Анисимова, Е.А. Кулагина // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2012. № 3. С. 5-11.